

ЗА ЕДИНИЧНАТА СЪЩНОСТ В ФЕНОМЕНОЛОГИЯТА НА ВЪЗПРИЯТИЕТО

Любов Павловна Илиева, Станимир Димитров Илиев

Съществуването на проблеми, свързани с представите за възприятието на предметите, на обектите и по-общо на вещите в науката и философията е добре известно. Така, развитието на физиката в началото на века доведе до изменение на представите за емпиричния обект не вписващи се в съществуващите философски и методологични системи. Вследствие на това, като цяло, се осъзна необходимостта от включване на връзката между "физичното" и "психичното" в описването на акта на възприятие на обектите, връзка, която поради битуващата философска традиция на дистанциране на физичното от психичното се оказва слабо изучена.

Древногръцката философия, явяваща се основа на европейската философска традиция, разви няколко философски модела на базата на формирането на метапонятия (по отношение на понятията от всекидневния живот) и конструкции от тях. По този начин проблема за възприемането на предметите от всекидневния живот не се определи като основен философски проблем. Дори и сега, факта на възприемане на обект, например, маса, стол, ни се струва доста очевиден и трудно приемаме мисълта за съществуването на действителна а не спекулативна фундаментална проблематика, свързана с акта на възприемането му. Въпреки това, още в зенита на развитието на древногръцката философия стана ясно, че философските конструкции рефлектират парадоксално по отношение на предметите от всекидневния живот. Така, парадоксите на Зенон свързани с движението на какъвто и да е предмет, разкриват противоречия в понятийното пространство, свързващо статиката и динамиката. Известни са парадоксите свързани с отсъствието на еднозначни пространствени и временни инварианти на вещта. Например, парадокса за реката, която е различна във всеки различен момент от време и въпреки това ние сме в състояние да формираме понятие за обекта река. Подобен е парадокса с наличието на размиване на границите на обекта спрямо произволна система от характеристики, разграничаваща обекта в универсума в произволен временен момент. Тези парадокси нямат окончателно решение и в рамките на съвременните системи, описващи процесите на възприятието.

Западната логическа традиция, започвайки от аристотеловата логика и стигайки до съвременните логически теории, отделя своите елементи: понятия, определения, съждения от теорията на познанието и, в частност, от възприятието и моделирането му. За да стане обект на логиката, обекта вече трябва да бъде възприет. Съществуването, битийността на обекта не са част от логическото изследване. Например, логическата теория ни дава възможност знаейки че обекта е мечка и че всички мечки са кафяви да направим заключението, че разглеждания обект е кафява мечка. Дали обекта е действително мечка, как ние сме го възприели като обект и дори истинността на твърдението, че всички мечки са кафяви (което, например в културна среда не знаеща за съществуването на не-кафяви мечки е истинно) не се изследва от и свързва с логиката.

Картезианският подход, доминиращ в научната методология до началото на века, характеризира се със свеждане на сложното към простото, с вярата в съществуването на прости, елементарни и независими от всичко останало базови елементи на познанието, рефлектира и към подходите за изследване на възприятието, в рамките на новата наука. Така, още Декарт през 1638 г. е препарирал око на бик, насочил го е към реален пейзаж и е видял проектирано на задната част на окото преобърнато изображение на пейзажа. Вследствие на това е възникнало изкушение да се предположи, че възприятието е именно такъв процес или поне, че то се опосредства от процес на проектиране на ретината на изображение (при това мрежесто двумерно изображение). Така въпроса за възприятието се свежда до въпроса как от този двумерен мрежест образ може да се създаде представа за предмета, съответстваща на неговите характеристики от всекидневния живот. Като цяло, този подход, базиращ се по-общо на идеята за конструиране на цялото по неговите части доминира и до настоящето време. Независимо, че в науката се развива модели, позволяващи конструирането на цялостности, например, холограмите, солитонните решения, синергетични модели, проблемът за моделиране процеса на възприятието, следвайки разгледания подход, среща значителни трудности.

Така, в рамките на когнитивната психология, отчитайки резултатите на теорията на информацията и разработките по изкуствен интелект се стигна до извода, че информацията на ретината, разбираана като двумерен образ не е достатъчна за реконструиране реалните свойства на вещта при възприятието. Найсер [*У. Найсер Познание и реалност. М.: Прогресс, 1981. 300 с.*] стига до извода, че процеса на възприятие не е последователност от

картини. Според него процеса на възприятие на даден обект не е моментален акт, а е временен и се развива във времето.

Указаните по-горе парадокси и подхода на Найсер дават основание да се предположи, че понятийните компоненти и характеристики не са достатъчни за еднозначното отделяне на обекта в универсума. Тъй като, така или иначе, ние притежаваме способността да възприемаме вещите, може да се предположи, че съществува някакво феноменологично ядро определящо битийността на вещта. Това феноменологично ядро определя целостността, единичността на вещта, съществуването ѝ като някакво единство.

Подхода, при който на обектите се приписва подобна характеристика не е нов. Отдавна е било ясно, че разлагайки обекта на съставящи го, спрямо възприемането на съставящите го възникват същите проблеми, както и при възприятието на цялото, на обекта като нещо цяло. Именно анализирайки особеностите на зрителното възприятие, гешталтпсихологията, в противовес на атомизма, е развила представи за превъзходството на общото пред частното. Западната философска традиция не отрича онтологическото съществуване на "единства", но предполага акта на постигането им като "мистично", като интуитивно. В някои концепции "същностното" се смята за трансцедентно. Ако се ограничим с анализа на възприятие на обектите от повседневния живот, то тогава следва, че, например, акта на възприятие на "маса", "стол" е мистичен или интуитивен. Но, предполагаме, всички възприемат "масата", "стола" като обекти и вследствие на указаните концепции, ние добре възприемаме мистичното, интуитивното или трансцедентното.

Източната философия също описва феноменологичното съществуване на "единствата" и разработва методи за достигането им. В индийската философия логиката не се отделя, както бе указано за западната традиция, от теорията на познанието и, в частност, от проблематиката, свързана с описването на възприятието на обикновените предмети.

Така в логиката на Дхармакирти (8 век), представител на школата йогачара, наричан в философската литература често източният Аристотел, обекта на възприятието се постулира като единична същност (виж. [*Ф. И. Щербатской Теория познания и логика по учению позднейших буддистов. Ч. 1. Учебник логики Дармакирти с толкованием на него Дармоттары. СПб., 1903-1909.*]). Единичната същност се определя като тази страна на обекта, съдържанието или същността на която се състои от него и няма нищо общо с другите. Според теорията на Дхармакирти действително съществуват само такива

същности. Всеки обект има своя индивидуална същност. Именно индивидуалната същност определя онтологията на битието му и е свързана с възприятието му. Единичната същност не се приема за някакъв материален субстрат. По този начин възприемането на обекта не се свежда еднозначно към възприятието на всички негови физически свойства и характеристики. Елемент в акта на възприятието на предмета, според Дхармакирти, е насочването на вниманието към него. Указаните по-горе характеристики позволяват да се определи абстрактната възможност за възприятие на вещь без за това да е необходимо усвояването на физическите ѝ характеристики. Така, както пише Дхармакирти, ако в процес на дълбоко размишление вниманието се съсредоточи така, че обекта на размисъл да се открие ясно, то резултат на това е възприятие на индивидуална същност и значи е възприет обект. Така се определя йогисткото познание: възприятие с вътрешното чувство.

Бележка 1: Разгледания модел на възприятието определя възможността за опосредствано възприятие на вещта посредством процес на дълбок размисъл над друга вещь, свързана с вещта, явяваща се цел на възприятието. В процеса на размисъл е необходимо настройването към ясното открояване на единичната същност на обекта, явяващ се цел на възприятието. Подобно възприятие се практикува от повечето екстрасенси (чрез снимка, почерк, материал, който е бил в прикосновение с обекта на възприятието, чрез точно указване кога и къде е роден човек, ако той се явява обект на възприятие и т.н.).

Друг пример за наличието на непонятни характеристики на вещта намираме в "елмазената праджняпарамита-сутра" [*Алмазная праджняпарамита-сутра В кн. Психологические аспекты буддизма. - Новосибирск, Наука, 1986, 53-64 с.*], една от основните сутри на дзен будизма. Ето какъв разговор има в нея "Може ли по тридесет и двата телесни признака (има се предвид будистското учение за елементите (*dharma*) на битието и техните класификации на *skandha*, *āyatana*, *dhātu* (по-подробно за това виж [*О. О. Розенберг Проблемы буддийской философии. П. 1918.*]), бележка Л.И. и С.И.) може ли по телесния образ да се разпознае Буда? Не, не може И по каква причина? Това за което Буда проповядваше като за телесен образ не е телесен образ. Когато има образ, има заблуждение, Ако гледаш от гледна точка на образа, който не е образ, то тогава ще разпознаеш Буда". Това се отнася не само за Буда но и за всеки друг конкретен образ. Така, например, както пише в сутрата, "ако човек се потопи в същността на сутрата тогава в него ще се роди истинския образ. И този истински образ няма да бъде образ. По тази причина

Буда го е нарекъл истински образ." Този пример показва, че се определя аспект на вещта, казано в контекста на европейската традиция, свързан с непонятното, свързан пряко с битийността на вещта.

Бележка 2: Така разгледаната представа за непонятното, за пределното, може да определим чрез категорията "Прана". Имаме предвид, че в ранните Упанишади, което и първоначалното използване на термина "прана", този термин се е използвал като обозначение на "За пределното" (по-подробно за това виж [Б. Л. Смирнов *Послесловие к Махабхарата VII, част 2. Аишабад, АН ТССР, 1981.*]). В по-късни периоди термина прана се използва като "дихание" като жизнен принцип, като елемент от феноменалния свят, различен от материята. Прана има и многочислени аналогии със световна душа, с жизненият дух. Съединявайки се с манас (ум в широкия смисъл, като обхващащ всички ментални прояви; интелект, способността за разбиране, възприятие, чувство, воля) праната образува жизненото "Аз" като душа на човека. В Йога навлиза като пранаяма (задържане на праната): регулиране на дишането, водещо към съсредоточаване. (Предполага се, че при задържане на дишането ума достига състояние на абсолютна съсредоточеност. Веднага се вижда връзката между изложената по-горе концепция на Дхармакирти за йогисткото възприятие и указаната тук функция на прана.) С представите за прана се свързват и определени поледи и енергетични свойства. Някои от нейните проявления могат да бъдат асоциирани с представите за "биополе", "енерго-информационно поле" (термини имащи в сравнение с термина "прана" значително по-малко теоретически характеристики). Видимо, енергетически проявления има и в процеса на възприятие на вещите. Използването на термина "прана" в множество значения, според нас, показва проявата на "прана" в различни ипостаси в различни познавателни плоскости. Доколкото, според нас, в определено дълбочинно ниво различните представи за "прана" водят до една феноменална същност различните нейни манифестации помагат за разкриването на този феномен.

Независимо, че указаните в двата примера от източната философия представи за "индивидуална същност", "за пределно" се използват относно същите предмети от ежедневиия живот, както и в западната философия, категориалните пространства на двете традиции не дават възможност представата за тези категории да бъде пряко включена в западната понятийна система. Ще разгледаме възможностите за включване на "единичната същност" на обекта в западната културна традиция.

Европейската традиция свързва възприятието на обекта с понятийното му възприятие, част от който са неговите понятийни компоненти и характеристики. По отношение на доминиращите съвременни представи те представляват осъзнатата страна на обекта, като в някои философски системи обекта се отъждествява с тях. Множеството свойства, характеристики на обекта се проявява по отношение на множеството вече възприети обекти. Така или иначе, възприемайки обектите, ние усвояваме техните налични феноменални характеристики. Указаните парадокси свързани с отсъствието на еднозначни пространствени и временни инварианти на обекта, както и резултатите на когнитивната психология дават основания да се предположи, че понятийните характеристики не са достатъчни за еднозначното възприятие на обекта. В настоящето от една страна доминират релативистичните представи за структуризация на обектите, а от друга страна сме свидетели на съществуването в тях на неизменни феноменологични ядра, определящи тяхната еднозначност при възприятието. Това означава, че паралелно с релативистичната (и понятийна) част, поради факта, че възприемаме обектите, възприемаме характеристика, свързана с тяхната "цялостност", "единичност", тяхното "единство" и при това, на настоящия етап, безсъзнателно.

Съотнасяйки "единичността" с пространствено-временните характеристики на понятийните свойства на обекта, се вижда, че спрямо тях "единичността" се явява интегрална спрямо пространството и времето характеристика. Това означава, че усвоявайки обекта, ние вече осъществяваме "интегриране" на пространството и времето. В това ново пространство на "единичностите" временен континум не притежава свойствата едномерност и непрекъснатост. Възприятието на "единичност" не може да се свърже с конкретна временна точка в приетото "физично" време. Аналогично е и временното сравнение по отношение на преди - после на възприемането на две "единичности". Доколкото при формиране на представите за физично време се изхожда от изследването на материални обекти, от една страна в физиката потенциално е заложена спецификата на "времето на единичностите", а от друга страна, "физичното време" е надстроечно и моделно спрямо тях.

Бележка 4: Указаните характеристики на "пространствата на единичните същности" не трябва веднага да ни шокира с очевидното различие от доминиращите представи за пространство-временния континум. Така, например, (без да има пряка аналогия с разглежданото в настоящата работа) телевизионния образ, явяващ се дискретна

последователност от картини ние възприемаме като непрекъснат. Това означава, че характеристиките на възприятието може да бъдат различни от представите ни за динамичните пространствено-временни прояви на вещта.

Бележка 5: Праната е свързана с "времето на единичностите" и видимо, нейни проявления могат да бъдат анализирани по отношение на него. По отношение на приетото "физическо време" по същество се извършва "свиване" и ефектите на праната се проявяват в интегрален вид.

Бележка 6: Усвоявайки единичната същност, ние усвояваме Прана.

За усвояването на определени "единичности", абстрактно може би е необходимо да се извърши акт на интегриране, по отношение на физичното време намиращо се в интервал от момент в миналото до момент в бъдещето, който в физическото време още не е настъпил. Това определя аналогични възможности за постигане на "единичността" както в указаните по-горе представи в източната философия. Доколкото "единичността" не е свързана пряко с физическия пространствено-временен континум логически е възможно тя да бъде възприета без пряка връзка с него. Например, някакъв "знак", "обект" имащ връзка с нея може да доведе до акт на възприятие на обект. Единичността не означава едномерна точка в физическото пространство. Усвоявайки единична същност, ние възприемаме обект, който при разгръщането му в понятийното пространство може да притежава произволна сложност, многоелементност и т.н. Освен това, пространството на "единичностите" описва още едно свойство на "единичността" не корелиращо пряко с разработките в източната традиция (независимо, че в нея, видимо, наличието ѝ винаги се е осъзнавало). Чрез техники, например, чрез дълбоко съсредоточаване, на "единична същност" може да се "погледне" в миналото или бъдещето по отношение на физичното време.

Факта, че от една страна определихме проявата на "единичността" като безсъзнателен компонент на възприятието, а от друга страна реализираме негово изследване и моделираме пространството му не се явява противоречие. Методиката за моделиране на безсъзнателното, в това число и на колективното безсъзнателно също изхожда от анализа на неговите осъзнати прояви. Както пише Юнг, така или иначе, "съществуването на нещо в нашата душа се признава в случая, че можем да констатираме наличието на осъзнати съдържания. ... При това ние може да говорим за безсъзнателното само в тази степен, в която

можем да удостоверим наличието на такива съдържания [К. Г. Юнг *Об архетипах коллективного бессознательного*. ВФ, N 1, 1988, с. 133 - 150., 98]".

Рационална или реална компонента се явява "единичността"? Предложената схема на анализ е инвариантни по отношение на това дали "единичността" се явява рационалистична или реалистична компонента в познавателния процес. По всяка вероятност, подобно на понятийните характеристики на вещта, тя е свързана с "физическите" ѝ компоненти. Тъгълът, под който провеждаме анализ на процеса на възприятие не позволява да отделим напълно "рационалното" от "реалното". Това е особеност и на настоящето състояние на познавателния процес, при което се проявява двойственост или метафизична нееднозначност на съвременното научно познание, опиращо се както на опита, така и на разума. В настоящият момент научният организъм се явява развита йерархична структура, елементите на която се разкриват на базата на функционалната им връзка с цялата система от елементи и структури. При анализа на съвременната наука се проявява функционалната структура на емпиричното: емпиричното включва в себе си и теоретичното, а научната реалност се явява изкуствена реалност. Това показва, че обектите на възприятието трябва да се разглеждат като теоретични обекти в функционална физико-психична структура.

Понятийните характеристики не се явяват независими от "единичността" на вещта. Еднозначно обратимо съответствие между тях обаче не може да се осъществи. Ако такава би било възможно, то, например, тогава обекта би могъл еднозначно да бъде определен по понятийните му характеристики. Понятията и "единичностите" не се явяват напълно независими. В известна степен, както споменахме по-горе, понятията се формират по отношение на определена база възприети обекти. Без да се отчита онтологията на "единичностите" навлизаме в порочния кръг на представите за обектите, битувачи в съвременната методология, тъй като от своя страна вещта се осъзнава чрез понятийните ѝ характеристики. Спрямо определената категория "единичност", категорията "понятие" също е свързана с интегриране по пространството и времето, но ако в първия случай интегрирането беше локално, то във втория интегрирането е глобално. От друга страна, "понятията" могат да бъдат определени и като класове на еквивалентност в пространството на единичните същности при сумиране по времето. Вижда се, че съществува феноменологическа връзка между двете категории. Ред характеристики на категорията "понятие" са заложили вече в феноменологията на възприятието на "вещта". Развитието на

цивилизацията е успяло да намали дистанцията между пространствата на "вещите" и на "понятията" чрез разгръщането на пространството на знаците, явяващо се междинно по отношение на тях и имащо повече пряка връзка с всяко от тях. Мантрите, йероглифите, алхимичните знаци, според нас, са примери на такива пространства и затова имащи и пряка онтологична същност. Възможно е елементи на подобни пространства да се явяват част от религиозните символи. Възможно е опитите за поставяне на съответствие на числа от Питагорейците и Лайбниц към определени обекти да е също подобен опит. В този си вид "знаците" не се явяват произволни условни релятивистични елементи. Те трябва да осъществяват онтологична връзка с "единичностите". Именно затова ние указахме на тяхната връзка с културата, с формите на усвояване на света и универсума.

Бележка 7: Съгласно *Бележка 6*, усвоявайки единичната същност, ние усвояваме Прана. Тъй като "знакът" е свързан пряко с "единичността", усвоявайки "знака" ние също усвояваме Прана. Какво означава "усвояване на знака"? Усвояване на знака не означава визуализирането му, тъй като при това не се активизира връзката между знака и "единичността" с която е свързан. Процесът на дълбоко съсредоточаване на "знака" е феноменологически подобен на процеса на съсредоточаване на "единичната същност". По този начин, възможно не единствения, отчитайки определенията на "единична същност" и "понятие" е възможно чрез разкриване на "знака" да се усвои Прана, корелираща с всички единичности, свързани с дадения знак. Отчитайки енергетичните характеристики на Прана е възможно, вероятно така се е реализирало исторически, да се направи съответствие между "единичности" и "знаци", като критерий е енергетичното ниво на връзката между двете указани пространства. Различните елементи на пространството на знаците могат да бъдат определени чрез енергетичните им проявления по отношение на Прана. Така, ние установихме, че кръста, свастиката и обърнатата свастика, имат качествено различни енергетични свойства спрямо нея. Това дава основания да се изследва по-общо връзката между множеството топологически разнообразни пространствени форми и пространството на "знаците". Тъй като, както е установил първи Л. Пастър, живото и неживото имат различна пространствена десиметрия, е възможно феноменологията на този факт да е заложена в проявите спрямо Прана на различните топологически пространствени форми.